

Metodbok om kulturforskningen i Joensuu

Boken *Vaeltavat metodit*¹ (ung. nomadiska metoder) presenterar sig som en översikt över metodologiska alternativ så som nitton finländska forskare verksamma inom olika kulturvetenskaper i universitetsmiljön i Joensuu upplevt den i sin egen forskning och undervisning. Det är ett rejält läspaket, på närmare 500 sidor, som med hjälp av en indelning i fyra avdelningar, läst från pärm till pärm, kommer att fungera med en utmärkt pedagogisk klarhet och konsekvens. Bokens redaktörer Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma och Sinikka Vakimo lotsar skickligt läsaren genom fyra centrala aspekter av kulturforskning, alltså olika former av kulturanalys. Forskningen representeras här framför allt av traditionsvetenskap och kulturforskning i en trängre betydelse (ungefär *cultural studies*) med antropologi, kvinnoforskning och mediaforskning som kryddor i anrättningen.

Även om de fyra avdelningarna som var och en innehåller fyra eller fem texter är skickligt konstruerade är detta inte någon speciellt lätt bok att ta sig igenom, beroende på textmassan och en viss monotoni i det akademiska skrivsättet. I kontrast mot det Seppo Knuutila penetrerar i sitt teoretiskt spännande kapitel, nämligen hur frågor om vilka forskningsfrågor man ställer till ett material eller ett kommande material är helt avgörande för hur detta material kommer att se ut, kan man ändå ana en viss rädsla hos forskarna att hamna i ett läge där forskningsfrågorna fortfarande till en viss del är öppna.

Införseln i boken sker via en god introduktion där upplägget presenteras av redaktörerna. Framställningen övergår sedan i avdelning 1 som tar upp frågor om hur forskaren skapar sitt forskningsobjekt. Därefter följer en tur genom olika typer av metoder som präglas av en större eller mindre grad av reflexivitet hos forskaren ("Itsen näköinen menetelmä"), följd av de två avslutande avdelningarna som kanske är bokens allra intressantaste del och som också tydligast visar var tyngdpunkterna i kulturforskningen i Joensuu tycks ligga, nämligen på två områden, som kan kallas närvarons utmaningar och detta att vara på tumanhand med sin text, alltså olika typer av närläsningar av texter.

Min läsning av boken leder också till en rad frågor som jag ställer till materialet, precis på samma sätt som boken presenterar de olika forskarnas varierande forskningsansatser.

Den första frågan gäller bokens karaktär. Att detta inte handlar om en praktiskt och pedagogiskt orienterad metodguide av det slag som t ex några lärare och forskar-

studerande i folkloristik, religionsvetenskaper och historia vid Åbo Akademi presenterade år 2004, alltså *Metodkompassen, kulturvetarens metodbok*, är uppenbart. I den meningen är Joensuu-antologin egentligen ingen metodguide utan mer en exposé över aktuell kulturforskning, med en speciell betoning på just metod i forskningsprocessen, detta kitt mellan teori och empiri som det väl ofta uppfattats som. Synen på metod som antingen det som ger forskningen dess kredibilitet och validitet, alltså dess tyngd och trovärdighet eller alternativt något man uppfinner under resans gång och som s a s mer dyker upp som svar på ett behov än som en färdig modell att föra in ett material i är något som färgar denna bok. Här finns också en fundamental tveksamhet om vad metod egentligen är och hur den fungerar – det som någon i antologin formulerat som en fråga om antingen en serie gränsdragningar eller dito gränsoverskridningar. Tydligt är att frågorna om metod är komplicerade, liksom också de närliggande om teori och empiri, och framför allt att de tre aspekterna av forskning i det praktiska forskningsarbetet inte är speciellt lätta att skilja ifrån varandra. Som Anna-Maria Åström skriver i en annan metodbok, *Polkuja etnologian menetelmiin* (2005), är den förstående eller hermeneutiska metoden (som hon alltså menar är central inom t. ex. etnologin) en texttolkning som utgår från att man via reflektionen och med hjälp av en begreppsapparat kan komma en sannolik och riktig tolkning på spåren. Strävan är, som hon säger, att via tålmodiga, djupa, öppna och inträngande förklaringar som dels är baserade på erfarenheter och dels på olika vetenskapliga förebilder, nå allt större klarhet.

Den andra frågan gäller, i relation till den ovan nämnda, vad det är i detta material, dvs. i Joensuu-kulturforskningen, som sticker ut, som är speciellt utmärkande för den eller de forskningstraditioner som här har utvecklats inom kulturvetenskaperna. Att universitetet ligger perifert i relation till olika forskningsmässiga centra kan upplevas både som en styrka och en svaghet. Att det perifera läget också geografiskt lett till en forskning som är speciellt inriktad på gränsproblematiker av olika slag är närmast självklart. Att forskningen kanske också fått ett visst idiosynkratiskt innehåll eller en säregen stil är också tänkbar. Den oerhört mångsidige och teoretiskt spännande, ständigt prövande, välvilligt ifrågasättande, "funderande" fadersfiguren i sammanhanget, traditionsvetaren Seppo Knuutila, har helt säkert med sin väldiga forskningsinsats som sträcker sig över så varierande fält som utforskningar av plats och tid, populärkultur och reklam, myter och humor, muntliga berättelser, folklig konst och mentalitet, med sitt exempel inneburit att forskarna i Joensuu fått en inspiration att arbeta över ett brett fält innehållsmässigt, och alldeles speciellt med frågor som kan upplevas som ex-

¹ Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) 2010. *Vaeltavat metodit*. (Kultaneito VIII.) Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 456 s.

istentiellt intressanta, utmanande. Det visar sig i detta material i en betoning i flera av texterna och forskningsansatserna av betydelsen av sinnesupplevelser, erfarenheter och frågor om personligt och kulturellt minne och minnande.

Det här intresset för dels sinne och minne, dels upplevelser och erfarenheter uttrycks i antologin i åtminstone två huvudspår eller avtryck: det ena handlar om en forskning som är utpräglad sinnesorienterad - en specialitet i Joensuu är den forskning om ljudlandskap som framför allt Helmi Järviuoma är en central företrädare för. Också den typ av forskning som har en mer utpräglad autoetnografisk ansats (som också i viss utsträckning ingår i den akustiska utforskningen) exemplifieras här av de spännande berättelserna som Janne Juhana Rantala och Iloa Raunola svarar för om sin forskning om två mycket speciella nyandliga rörelser, s.k. tinguemenskaper och en ljusbönegrupp, grupper som forskarna också själva i betydande utsträckning tycks ingå i. Det autoetnografiska greppet i boken kompletteras av en fin, både praktiskt och teoretiskt orienterad överblick över fältet av Johanna Uotinen. Att Uotinen inte alls uppmärksammat den framstående autoetnografi som görs på andra håll i Norden, inte minst Sverige, av t ex den svenske etnologen Billy Ehn, kan i det här sammanhanget avläsas som ett indicium på ett större problem som vidläder antologin.

Här finns nämligen i den teoretiska kontexten och referenserna en stark engelskspråkig slagsida. Antologin är, med ett notabelt undantag, Stig Söderholms undersökning av en roman skriven på holländska, en helt finsk-engelsk affär i den betydelsen att texterna är skrivna på finska av finska forskare, med en litteratur som referensram som är finsk och engelsk, alltså anglo-amerikansk. Det finns visserligen några nordiska referenser, men samtliga i engelskspråkiga versioner. Någon originalreferens på de skandinaviska språken hittar jag inte. Därmed uppstår det en märklig apori här, en lucka mitt i allt det reflexiva och gränsöverskridande som antologin förespråkar: de grannkulturer som kunde tänkas ha störst likhet med den finländska kulturen, inte minst då Sverige och det svenska, är inte alls beaktade. Vad det här kan tänkas bero på och tyda på är svårt för mig att exakt bestämma utan någon närmare undersökning. I varje fall kan det inte vara en fråga om en oförmåga att förstå svensk skrift. Kanske handlar det snarare om en internaliserad föreställning om behovet av engelskspråkiga referenser, ett slags *lingua franca*-tänkande som ska ge forskningen större kredibilitet, men som därmed kommer att framstå som paradoxalt snävt mot bakgrunden av den rörlighet som annars förespråkas.

Resultatet blir för mig som finlandssvensk kulturforskare synligt i form av att de två vetenskapsskulturer, den finskspråkiga i Finland och den svenskspråkiga i Sverige, inom kulturvetenskaperna, inte minst etnologi, folkloristik och *cultural studies*, kommer att framstå som helt omedvetna om varandra, befinnande sig bakom något slags

mentala barriärer där de föreställda gemenskaperna blir exkluderande i stället för inkluderande. Ett mycket bekymmersamt drag, enligt min mening.

Frågor om forskarens positionering (i boken används begrepp som ”paikantaminen” och ”paikantuminen”, det förra oftast om forskaren, det senare om kunskapen) ställs på sin spets i de tre ovan nämnda autoetnografiskt orienterade texterna av Uotinen, Rantala och Raunola. Detta kommer också i min läsning att aktualisera en frågeställning som handlar om hur långt man kan och bör driva frågorna om positionering av t ex forskaren. Finns det, liksom i frågor om kontext, där en överdriven kontextualisering av ett forskningsobjekt rentav kan innebära att de forskningsmässigt intressanta frågorna riskerar att drunkna i ett hav av syntagmatiska kopplingar och associationer (jag känner igen syndromet i min egen forskningsansats), också en fara vad gäller positioneringsivern, att den resulterar i en besatthet med forskarens egen roll och position på bekostnad av konstruktionen av forskningsfältet som helhet? Som David Simpson visar i sin undersökning av positioneringsfenomenet i dag, i boken *Situatedness, or, Why We Keep Saying Where We're Coming From* (2002), är detta ett fenomen som bildar ett betydligt större område än att gälla enbart kulturforskning. Man kan enligt Simpson se upptagenheten med positioneringen som emanerande ur ett antagande om kulturell och subkulturell gemenskap och delaktighet (”commonness”) som innebär en fantasi om sann kunskap och en tillräcklig urskilningsförmåga, detta då som ett bälverk mot allsköns spekulation och ett överdrivet anhopande av bevis, något som när det sätter igång är en process utan någon ände, som han säger. I botten på den kraftfulla driften inom kulturforskning i dag vad gäller positionering kan därmed, för att låna Simpsons uttryck, finnas en gäckande känsla av att vi aldrig någonsin kommer att förstå vare sig andra eller oss själva. Från att ha varit osynlig i sitt forskningsprojekt har alltså forskaren på senare tid blivit alltmer synlig, kanske rentav ibland till den grad, att han eller hon riskerar att dölja sitt eget forskningsobjekt.

Det andra spåret som förefaller specifikt och speciellt intressant vad gäller Joensuu-kulturforskningen är ett betydande intresse för forskning om erfarenheter, erfarenhetsbaserad kunskap i olika former. Det yttrar sig här bl a i form av texter som analyserar andra texter av olika slag, både muntliga och skriftliga, där detta svåråtkomliga problemfält utsätts för forskarens granskande blick. Det kan handla om analyser av skrivtävlingar om erfarenheter av skog och våtmarker där egentligen de mest givande momenten utgörs av utsnitt ur de undersökta texterna själva, med sina stundtals betydande poetiska och beskrivna, retoriska kvaliteter, i den forskning Kirsi Laurén och Taji Kaarlenkaski redovisar, eller om relationen mellan upptecknare och informant som den knapphändig, men inrikata informationen i fallet Samuli Paulaharju och Anni

Lehtonen kan aktualisera. Den sistnämnda, ”detektivartade” forskningen, utförd av Tiina Seppä, är speciellt intressant just därför att den egentligen väcker fler frågor om den (eller materialet) förmår svara på.

Upptagenheten med erfarenheter kan också yttra sig i texter som ägnar sig k närläsning ett intensivt studium. Det gäller här både Jyrki Pöysäs beskrivningar av närläsningar av ett textfragment av folkrunokaraktär (”Alahalla allin mieli”) eller Stig Söderholms utredning om det komplicerade förhållandet mellan en fiktiv och en verklig värld i Rotterdams sexbusiness, så som detta uttrycks i Judith Visers roman *Tegengif* från år 2006 (titeln betyder på svenska ”motgift”) och den efterföljande debatten i holländska sociala media. Båda texterna är eminenta införingar i metoddrivna undersökningar av områden där forskarens egen positionering, helt i enlighet med det reflexiva idealet i

forskningssammanhang i dag, kommer att hamna om inte i fokus så närapå.

Jyrki Pöysäs slutord i sin artikel markerar samtidigt också ett slags gräns för hur de metodiska frågeställningarna inom kulturforskningen kan ställas upp, för att till sist nå fram till en gräns som blir svår att passera, eller som han skriver (min översättning): ”Närläsningen kan ses som ett stadium i forskningen där man genom att eftersträva det ouppnåeliga (att utesluta allt utomstående och enbart koncentrera sig på texten) ändå kan uppnå något värdefullt. I bästa fall är resultatet en ny förståelse av forskningsobjektet som bryter med tidigare föreställningar och ger forskaren en insikt om de egna tolkningarnas evigt ofullbordade karaktär”.

Sven-Erik Klinkmann